

HISTORISCH GENOOTSCHAP 'ROTTERODAMUM'

OVERZICHT VAN DE WERKZAAMHEDEN IN 1999

In dit laatste jaar van de twintigste eeuw heeft de stad zich opgemaakt om met allure en tastbare cultuurwaarde de volgende eeuw in te gaan. Zo werd de stad aangewezen als culturele hoofdstad in 2001 en begonnen de plannen voor de herbouw van het achttiende-eeuwse linieschip van de VOC 'de Delft' in Delfshaven vaste vormen aan te nemen. Allerlei ontwikkelingen waarmee het Genootschap zich verbonden voelt en waaraan het op haar wijze wil bijdragen. Ook het Genootschap weet zich door de groeiende belangstelling voor de geschiedenis van de stad voldoende gesterkt om met vertrouwen en millenniumproof de eeuwwisseling op zich af te zien komen met nieuwe uitdagingen en mogelijkheden.

Belangrijk was dit jaar ook de officiële opening van het nieuwe Gemeentearchief op vrijdag 15 januari, welke werd verricht door Z.K.H. prins Claus der Nederlanden. Gelijktijdig werd een tentoonstelling van affiches gehouden, gekozen door de journalist Henk Hofland, die op zijn onnavolgbare Rotterdamse wijze zijn keuze toelichtte. Rotterdam kan trots zijn op dit van alle technische snufjes voorziene moderne archief waarin men nu ook digitaal zijn genealogisch onderzoek kan verrichten. Het Genootschap nam zijn kans waar door een gedeelte van de lezingen weer in het vertrouwde archief te laten plaatsvinden.

De eerste lezing van het jaar vond plaats op dinsdag 19 januari in het Oscar Auditorium, waar dr. R.M. Dekker, universitair docent aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, sprak over de historische facetten van de humor of 'lachen in de Gouden Eeuw'. Nederlanders hadden enkele eeuwen geleden de reputatie een vrolijk volkje te zijn. De Gouden Eeuw vormde zelfs een bloeiperiode voor de Hollandse humor. Boertige toneelkluchten en moppenboeken rolden van de pers en schilders leverden doeken af met komische taferelen. Aan de hand van de handgeschreven collectie moppen van Aernout van Overbeke, verlicht met lichtbeelden, gaf de spreker inzicht in de humor uit die tijd, die wij thans meer zouden classificeren als platte of boertige humor. Later werd een tegenwicht tegen de grappencultuur gevormd door de predikanten en moralisten, waardoor de humor uit die tijd als onge-

past werd beschouwd. De laatste tijd neemt de humor weer een belangrijke plaats in het sociale leven in en is er weer waardering voor de humor uit de Gouden Eeuw.

Op donderdag 18 februari hield de cultuursocioloog dr. E. Hitters, als universitair docent verbonden aan de vakgroep Vrijetijdswetenschappen van de Katholieke Universiteit Brabant, in het Oscar Auditorium een lezing over het Rotterdamse mecenaat. Als basis voor de lezing fungeerde het in 1996 gepubliceerde boek van de spreker, *Patronen van patronage; mecenaat, protectoraat en markt in de kunstwereld*. Uitgangspunt van deze studie was de stelling dat kunst niet kan bloeien zonder doelbewuste ondersteuning. Die steun of patronage kan komen van publieke of private zijde. Aan de hand van voorbeelden liet de heer Hitters zien hoe in de loop der tijden verschillende Patronen van patronage te zien zijn. Patronage omvat niet alleen financiering maar ook het initiatief, de organisatie en de legitimatie van de steun aan kunst en cultuur. Geënt op de Rotterdamse situatie nam hij verschillende vormen van patronage onder de loep zoals de steun van verzamelaars en vrienden van Museum Boijmans Van Beuningen, de Stichting Bevordering van Volkskracht, de vergaande overheidsinterventie van bijvoorbeeld de Rotterdamse Kunststichting tot de cultuursponsoring door Rotterdamse bedrijven.

De jaarvergadering werd op donderdag 25 maart in het Bibliotheektheater van de Gemeentebibliotheek gehouden. Tijdens deze vergadering werden de gebruikelijke agendapunten behandeld en vonden enkele bestuurswijzigingen plaats. Afscheid werd genomen van het bestuurslid drs. C.O.A. baron Schimmelpenninck van der Oije, die vele jaren eerst als gemeentearchivaris en later als directeur van het Historisch Museum en Maritiem Museum aan het Genootschap was verbonden. De voorzitter prees zijn vele verdiensten voor het Genootschap, met name zijn bemoeienissen met het *Rotterdams Jaarboekje* als verantwoordelijk hoofdredacteur. Voorts trad af jhr. J.W.R. Boddaert, die vele jaren op zijn eigen wijze het redacteurschap van de *Kroniek* voerde; hiervoor dankte de voorzitter hem uitvoerig. Als zijn opvolger in het bestuur en tevens als redacteur van de *Kroniek* werd benoemd mevrouw drs. C. Boele, wetenschappelijk medewerkster bij het Centrum voor Bedrijfsgeschiedenis van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Na afloop van de jaarvergadering vond er een boeiende inleiding plaats van drs. M.C. van Trierum, hoofd van het Bureau Oudheid-

kundig Onderzoek Rijnmond (BOOR), over het Maasmondgebied in de Romeinse tijd. In een korte causerie schetste hij de werkzaamheden die de laatste jaren door de medewerkers van het BOOR zijn uitgevoerd. In 1991 is diep onder de huidige Hoogstraat bij de aanleg van de Willemsspoortunnel een crematiegraf uit de Romeinse tijd opgegraven door archeologen van het BOOR. Daarnaast zijn op diverse andere plaatsen in het centrum van de stad en daarbuiten vondsten gedaan en structuren vastgelegd uit die periode. Al met al een aanleiding om te kijken naar het Maasmondgebied in de Romeinse tijd, hetwelk geschiedde in een boeiende lezing die verluchtigd werd met lichtbeelden.

Op woensdag 21 april werd de eerste lezing in de nieuwe locatie van het Gemeentearchief aan de Hofdijk gehouden. Met rode oortjes luisterden de belangstellenden naar een voordracht van de Rotterdamse historicus dr. H.J. Visscher onder de intrigerende titel 'De gestijfde illusie? De prostituees van het Palais Oriental'. In 1874 braken enkele Rotterdammers, in firma verenigd met twee Belgen, enkele bouwvallige krotten op de hoek van de Pauwensteeg en het Haringvliet af. Op het vrijgekomen perceel verrees een hotel, dat na enkele jaren, vanwege tegenvallende resultaten in de exploitatie, werd verkocht. De nieuwe eigenaar richtte het pand vervolgens in tot een luxueus bordeel onder de naam 'Palais Oriental'. Dit bordeel was de plaats, zo schreef de journalist M.J. Brusse, voor de plaatselijke welgestelden en de verwende vreemdeling. Men was bereid hier voor de betaalde liefde hoge prijzen te betalen en de illusie was geschapen dat daarvoor de mooiste jonge vrouwen uit Frankrijk waren aangetrokken. Of deze illusie ook werkelijkheid was, bleek na te gaan doordat nijvere gemeenteambtenaren in de periode tussen 1877 en 1900 nauwkeurig noteerden wie er in het bordeel woonden, wie er binnenkwamen en wie er vertrokken. In 1891 kwam het bordeel in Franse handen; dit duurde tot 1910 toen in de Rotterdamse raad een bordeelverbod werd ingesteld. Na dat verbod werd het pand verkocht en kwam het in bezit van de Vereniging 'Te Huis', Logement voor Vrouwen te Rotterdam. Deze vereniging vestigde in het pand een opvanghuis voor jonge vrouwen, opdat 'dienstboden en juffrouwen door christelijke hulp en bijstand werden beschermd tegen de verlokkingen en dreigingen van zondig Rotterdam'. Het pand werd verwoest bij het bombardement in mei 1940.

In april werden op initiatief van het Genootschap enkele excursies georganiseerd voor de leden naar het bekende Oorlogsverzetsmuseum

Rotterdam aan de Veerlaan op Katendrecht. De toegang werd aangeboden door de Stichting Vrienden van het Oorlogsverzetsmuseum en de inleidingen werden verzorgd door de heer H.J.L. Hofmeester, bestuurslid van het Genootschap en tevens WO II-deskundige.

Op vrijdag 14 mei lag het Genootschap voor Pampus toen de excursie, georganiseerd door de bestuursleden mevrouw G.N. Wenink-Peltenburg en mevrouw drs. N.I. Schadee, de leden die dag naar dit eiland en naar het Muiderslot leidde.

In de morgenuren werd een bezoek gebracht aan het Muiderslot, zoals de Rotterdammers bekend zal zijn in 1280 door graaf Floris V gesticht, dezelfde graaf die ook aan de wieg van Rotterdam stond toen onder zijn bewind de dam in de Rotte werd gelegd. Het slot heeft niet altijd als militair bolwerk gefungeerd maar is met name bekend geworden door zijn bewoner P.C. Hooft en de rondom hem ontstane Muiderkring. In 1878 werd het slot een rijksmuseum.

Na het bezoek volgde een lunch in het Stadscafé vanouds Gieling, waarna op de boot werd gestapt richting Pampus. Na een rondleiding over het eiland en in het fort, een monument, werd aan het eind van de middag voldaan en tevreden de reis terug naar Rotterdam aanvaard.

Woensdag 9 juni hield mevrouw dr. B. Kester in het Gemeentearchief een korte inleiding over de rol(functie) van filmbeelden omtrent de Eerste Wereldoorlog. De inleidster is zelf werkzaam als mediadeskundige en wetenschappelijk medewerkster bij de Sectie Militaire Geschiedenis van de Koninklijke Landmacht en promoveerde in 1998 op het proefschrift *Filmfront Weimar. Representaties van de Eerste Wereldoorlog in Duitse oorlogsfilms uit de Weimarperiode*. Elke wereldoorlog kent zijn eigen beelden, waarbij wij met name bij de Eerste Wereldoorlog denken aan de loopgraven en het desolate niemandsland gelegen tussen de vijandelijke stellingen. De lezing behelsde na een korte inleiding op de oorzaken en het verloop van de oorlog een kijk op de rol die de film heeft gespeeld in de beeldvorming rond de Eerste Wereldoorlog. Daarbij werden beelden getoond uit de Amerikaanse anti-oorlogsfilm 'All quiet on the Western Front' (1930) en zijn Duitse evenknie 'Westfront 1918' (1930).

Op de Open Monumentendag, zaterdag 11 september, reikte ons bestuurslid en coördinerend Monumentencommissaris ir. J. Fens in aanwezigheid van de voorzitter de monumentenonderscheiding van het Genootschap, bestaande uit een oorkonde met bijbehorende

plaque, uit aan de bewoners verenigd in de werkgroep 'Oud-Charlois' en aan de woningstichting Onze Woongemeenschap voor hun inspanningen bij de herplaatsing van het voormalige spuihuisje van de brandweer aan de Charloisse Kerkensingel.

Ter gelegenheid van de Open Monumentendag werd onder auspiciën van de Stichting Open Monumentendag op woensdag 8 september een lezing gehouden in het Oscar Auditorium, waar ook vele leden van het Genootschap aanwezig waren en welke lezing in het teken stond van de Rotterdamse begraafplaatsen. Tevens werd daarbij het eerste exemplaar uitgereikt van het schitterende boek over de Algemene Begraafplaats Crooswijk.

Met een lezing over de Rotterdamse firma Coopstad en Rochussen, in de achttiende eeuw zeer actief in de slavenhandel, op woensdag 22 september in het Gemeentearchief werd het nieuwe seizoen geopend. Mevrouw drs. H.J. de Groot-Teunissen illustreerde aan de hand van een denkbeeldige slavenreis de interne en externe organisatie van deze firma. Coopstad en Rochussen nam in de jaren 1747-1777 in grootte de tweede plaats in met een geschat aandeel in de slavenhandel van 7½ procent. In totaal kocht men 22.756 slaven in Afrika en daarvan werden er vooral in Suriname 20.083 aan land gebracht. Met enige huiver aanschouwden de aanwezige leden de lichtbeelden, waarop goed te zien was hoe de slaven als handelswaar fungeerden en onder vaak erbarmelijke omstandigheden per schip werden overgebracht. Dat er 'slavenbloed aan de Rotterdamse kaaien kleefde', zoals de titel van de lezing luidde, werd de aanwezigen wel duidelijk.

Donderdag 21 oktober was het Genootschap te gast bij het Informatiecentrum Kop van Zuid aan de Stieltjesstraat. De heer J. Bouter, communicatie-adviseur van de Dienst Stedebouw en Volkshuisvesting van de gemeente Rotterdam, schetste in een boeiende lezing getiteld 'Erasmusbrug, de tweede sprong naar Zuid' de ontwikkeling van het gebied rond de Wilhelminapier, de Binnen- en Spoorweghaven en het Entrepot en de Entrepothaven van 1870 tot 2006.

In zijn lezing op dinsdag 23 november in het Oscar Auditorium stond dr. L. de Klerk stil bij de maatschappelijk geëngageerde notabelen die tussen 1860 en 1950 in Rotterdam opmerkelijke initiatieven ontplooiden, onder meer op het terrein van de sociale woningbouw. Daarbij moet gedacht worden aan de oprichting van woningmaatschappijen. Tuindorp Vreewijk is daar een bekend voorbeeld van. Ook volks-

huizen en clubhuizen voor de jeugd (Arend en Zeemeeuw), Stadion Feyenoord, Diergaarde Blijdorp en de Volksuniversiteit passen in deze rij. Dr. De Klerk schreef een boek over deze materie, getiteld *Particuliere Plannen. Denkbeelden en initiatieven van de stedelijke elite inzake de volkswoningbouw en stedebouw in Rotterdam 1860-1950*; dit boek is als nr. 117 opgenomen in de reeks van de Historische Publicaties Roterodamum.

Het lezingenjaar werd op donderdag 16 december in het Oscar Auditorium afgesloten met een lezing van dr. R. de Graaf over oorlogsvoering in de Middeleeuwen. Daarbij werden de aanwezigen rondgeleid op de slagvelden uit die tijd bij Vlaardingen en bij Zwartewaal. De slag bij Vlaardingen dateert van 1018 en behelst de slag om de verovering van de burcht in Vlaardingen door hertog Godfried van Lotharingen. De slag bij Zwartewaal was later, in 1351, en vormde het strijdtoneel in de Hoekse en Kabeljauwse twisten.

Het bestuur vergaderde dit jaar vijf maal. In de jaarvergadering traden de heren Schimmelpenninck van der Oije en Boddaert uit het bestuur en werd mevrouw Boele tot bestuurslid en redacteur van de *Kroniek* benoemd. De *Kroniek* verscheen zes maal, waarvan vier nummers onder de redactie van de heer Boddaert en twee nummers onder redactie van mevrouw Boele.

Ook dit jaar was het Genootschap actief, onder meer op zaterdag 6 november op het Rotterdamse lezersfeest dat werd gehouden in de ruimten van de Gemeentebibliotheek en op zondag 21 november op de Rotterdamse Dag, hetgeen weer een aantal nieuwe leden en verkoop van oude jaarboekjes en boeken van de Stichting Historische Publicaties Roterodamum opleverde.

Het *Rotterdams Jaarboekje* verscheen op dinsdag 30 november. Het eerste exemplaar werd die dag in het Gemeentearchief aangeboden aan de burgemeester van Rotterdam, mr. I.W. Opstelten.

Het aantal leden van Roterodamum bedroeg per 1 januari 1999: 2.851 en per 1 januari 2000: 3.290. Verheugend is hier te melden dat 380 medewerkers van het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam per 1 januari 2000 lid van het Genootschap werden.

Stichting Historische Publicaties Roterodamum

Gedurende het jaar 1999 zijn de volgende publicaties verschenen:

nr. 122. H. Pijfers, *Naast de kerk. Een katholiek verleden is nooit weg.*

nr. 123. Leo Molenaar (red.), *Reindert Jacobsen. Een leraar met een verhaal.*

nr. 124. Jaap Bes (red.), *Anabaptisten en Ketters, Dissidenten en Deftigheden in het Rotterdamse*.

nr. 125. Joh.R. ter Molen (red.), *150 jaar Museum Boijmans Van Beuningen*.

nr. 126. Rita N. Hulsman en Jannes H. Mulder, *Begraven in Rotterdam en omstreken*.

nr. 127. M.L. de Klerk, *De Andreaskerk. Dr. H.J. Jaanus en de Evangelisch Lutherse gemeente te Rotterdam*.

Aan het eind van het verslagjaar waren meerdere publicaties in voorbereiding.

Stichting Stadsherstel Historisch Rotterdam

Ook in 1999 heeft het onderhoud van de korenmolen 'De Distilleerketel' te Delfshaven de voortdurende zorg van het bestuur van de stichting gevegd. Dankzij de jaarlijkse inspecties van de Monumentenwacht, de inspectiedienst van de provincie Zuid-Holland voor historische monumenten, beschikt het bestuur over een permanent referentiekader waaraan de algehele (bouwkundige) toestand van de molen kan worden getoetst.

Op het terrein van de commerciële activiteiten zijn in vergelijking tot het vorige verslagjaar geen nieuwe ontwikkelingen te vermelden.

In het bestuur van de stichting is mevrouw M.J. Mathijssen-van den Bos opgevolgd door mevrouw Y. Nesselaar.

M.G. VAN RAVESTEYN,
secretaris.

Donateurs van het Historisch Genootschap 'Roterodamum'
die f 250,— of meer hebben betaald

Ad. Donker Uitgeversmij BV, Rotterdam
Heineken Nederland BV, Zoeterwoude
Phoenix & Den Oudsten BV, Rotterdam
Quist-Wintermans Architecten BV, Rotterdam
Stad Rotterdam Verzekeringen NV, Rotterdam
Stichting Bevordering van Volkskracht, Rotterdam
Unilever BV, Rotterdam
Koninklijke Woudenberg BV, Ameide